

Raymond R. Hausoul

Koningen en rechters in Deuteronomium

Het boek Deuteronomium toont ons de bijzondere grootheid van God. God wenst deze grootheid in het volk van Israël te openbaren. Het volk moet heilig voor Jahweh leven en God als hoogste koning erkennen. De Thora krijgt in dat leven een centrale plaats. In dit artikel willen we hierbij in het bijzonder stilstaan aan de hand van de functiebeschrijvingen van de rechters en koningen in het Bijbelboek Deuteronomium.

Mozes kijkt er aan het begin van het boek Deuteronomium op terug dat hij in het verleden niet meer alleen de verantwoordelijkheid over het volk kon dragen (Deut.1:9-12). In elke stam moesten er bekwame, verstandige en ervaren mensen worden aangesteld (1:13-14). Daarom koos Mozes stamhoofden, schrijvers en rechters uit (1:15-18). Deze terugblik is opmerkelijk. Waarom vindt er een vermelding plaats van die eerdere gebeurtenis? Ze doorbreekt de verhaallijn over de berg Horeb, waarvan sprake is tot 1:8 en waarvan opnieuw sprake zal zijn vanaf 1:19. Toch zijn de vroegere instructies van Mozes niet misplaatst. De inzetting van de ervaren perso-

nen vormt één geheel met de bredere context van de eerste hoofdstukken in Deuteronomium.

Sleutelmoment

Meteen aan het begin getuigt Deuteronomium daarmee van een eerlijk en aanvaardbaar politiek systeem met een door God geïnspireerd juridisch gezag. Doordat het Bijbelboek Deuteronomium aan het begin herhaalt dat Mozes zijn functie over meerdere functies verspreidt, erkent de oplettende lezer mogelijk al dat de verwachte dood van Mozes aanstaande is. Mozes zal het volk tot in de velden van Moab vergezellen en dan niet meer met hen het beloofde land ingaan. Zijn beslissingen in Deuteronomium gelden daarmee als afscheidswaarden en benadrukken het belang van de Thora voor 'vandaag' (4:26,40; 5:1,24; 6:6; 7:11, enz.). Deze nadruk op 'vandaag' kan de indruk geven van een bepaalde urgentie: vandaag moet alles gereed worden gemaakt. Die nadruk op haast is echter niet bedoeld. Veeleer duidt de term 'vandaag' in de context van Deuteronomium er op dat er in de velden van Moab voor het volk een beslissend ogenblik aanbreekt. In de velden van Moab vindt de verbondsvernieuwing plaats (27:69). Zulk een beslissend moment maakt het volk niet vaak

mee. Later kan het teruggrijpen op de gebeurtenissen in de velden van Moab. De velden van Moab zijn daardoor de plaats waar zowel het verleden als de toekomst van het volk van Israël samenvloeien. Het is de plaats waar de beslissing om God te volgen zich in elke generatie opnieuw moet bevestigen. Wat er in de velden van Moab 'vandaag' gebeurt, is daarmee een sleutelmoment.

De uitspraak van Mozes in Deuteronomium 1:9-18 kenmerkt zich hierbij door de terugkerende uitdrukking 'toentertijd' (*bā'et hahî*, 1:9,16,18). Met deze uitdrukking verwijst Mozes naar de gebeurtenissen bij de berg Horeb. Er ontstaat een zorgvuldige verbinding tussen deze gebeurtenis op Horeb en die in de velden van Moab. In het openingsgedeelte benadrukt Mozes op deze wijze de plaats van Gods Thora in het leven van het volk. Nadat de eerste generatie de Horeb verliet, verneemt de nieuwe generatie Israëlieten wat God aan Mozes op de Horeb bekendmaakte. Die gebeurtenissen op de Horeb vonden ongeveer veertig jaar geleden plaats. Na veertig jaar van wildernis zijn de tijden uiteindelijk veranderd. Het volk bevindt zich op de drempel van het beloofde land en Mozes verduidelijkt nu dat dit ook impliceert dat de maatschappelijke structuren van het volk iets zullen veranderen. Hijzelf zal het volk niet in het land begeleiden (3:23-28). De functies van Mozes als profeet, rechter, bemiddelaar en politiek leider moet het volk daarom vervangen door verschillende afzonderlijke mensen. Al deze mensen moeten bekwaam zijn om te handelen in overeenstemming met de wil van God, zoals die in de Thora tot uiting komt. Boven de nieuwe instellingen staat dus het gezag van het onderwijs van Mozes. Zoals Mozes de stem van God doorgaf in zijn onderwijs, dient het volk datzelfde onderwijs aan elkaar door te geven. Het onderwijs van Mozes wordt daarom zorgvuldig op schrift gezet en vormt de basis voor de vijf boeken van Mozes, de Thora. In zijn afscheidsredevoeringen vermeldt Mozes de functies die er al zijn en ook voor later gelden. Het mag duidelijk zijn dat de Thora zelf niet verandert. De woorden van God

worden niet door het sterven van Mozes gewijzigd. Enkel de veelvuldige functie van Mozes wordt na zijn sterven verdeeld. Op die manier zal de Thora voortdurend dienen als Gods openbaring aan Israël over de manier waarop het volk het eigen leven moet leiden. Blijvend geldt: 'Voeg niets toe aan wat ik u voorschrijf en doe er niets van af. Houd u aan de geboden die ik u geef; het zijn de geboden van de heer, uw God' (4:2). Dat geldt ook voor de functies die God zal instellen. Mozes duidt daar al op door tegen de rechters te zeggen: 'u spreekt recht namens God' (1:17). Hij herinnert het volk op die manier aan de verantwoordelijkheid om alleen God als hoogste koning over het leven te erkennen. Wat dat betreft breidt Deuteronomium, ten opzichte van de eerdere wetgeving, de invloed van God over het leven uit. Het boek maakt duidelijk dat er niets buiten de invloed van Gods heiligheid in het volk van Israël mag worden geplaatst. Het volk leeft met alles in het hele leven voor Jahweh en laat zich niet gedeeltelijk als 'profaan' of 'seculier' aanduiden. Dat rechters opdracht krijgen om telkens te oordelen op basis van de wil van God, laat al zien dat hun rol niet los staat van de priesterlijke dienst (zie ook de hoogste rechtsinstantie in 17:8-13).

De aanstelling van rechters (16:18-17:3)

Wie rekening houdt met de instructies van het boek Deuteronomium over de verdeling van de functies van Mozes over het hele volk, beseft meteen dat hij deze woorden niet alleen tot de functiebekleders uitspreekt. Mozes richt zich in de toespraken in Deuteronomium tot het hele volk. In 16:18-17:13 gaat het daarbij concreet om de aanstelling van rechters in alle stamgebieden. Ondanks deze rechters blijven allen verantwoordelijk er op te letten dat er recht in Israël gebeurt. Dat laatste is een opvallend gegeven voor de toenmalige tijd. Het vroegere Nabije Oosten koos er namelijk regelmatig voor om *alleen* de koning als verantwoordelijk te zien voor de rechtspraak en andere zaken. In Deuteronomium kiest God er echter voor om die verantwoordelijkheid in de handen van het hele volk te leggen. Door zich daaraan te houden is

Israël bekwaam om te leven in het land dat God het volk wil schenken. De bedoeling is dat er in alle steden rechters komen (16:18). Dat is de verantwoordelijkheid van het volk. Mozes zegt daarbij over de rechtspraak: 'Zoek het recht en niets dan het recht. Dan zult u in leven blijven en mag u het land dat de heer, uw God, u zal geven, in bezit nemen' (16:20). Dit is een algemeen beginsel dat in het bijzonder voor de rechters geldt. Het zoeken van het recht betekent dan gerechtigheid zoeken voor elkaar. Dat is breder dan enkel het juridische recht. Lang niet iedereen onder het volk zal zich als rechter met de berechting bezighouden, maar iedereen zal in zijn leven moeten streven naar gerechtigheid. Dat wordt bereikt door elk aspect van het leven met Gods Thora in overeenstemming te brengen.

De structurele en terminologische parallellen tussen het boek Deuteronomium en de Tien Woorden laten zien dat de door God geopenbaarde wil op de Horeb voor Israël dé maatstaf van gerechtigheid is. Het volk draagt verantwoordelijkheid geen partijdigheid onder de rechters van Israël te laten ontstaan (16:19). Dat is bijzonder. Het rechtssysteem in Israël is daardoor even belangrijk voor God als het priestersysteem. De instructies voor de rechterlijke macht en het daarbij aanwezige volk bevinden zich niet op het seculiere terrein. Deze instructies staan in contrast met autoritaire bestuursmodellen. Tegenover dictatoriaal getinte gerechtelijke ideologieën plaatst Deuteronomium een bestuursmodel dat ten gunste is van een volk dat zich onder de heerschappij van de Thora weet geplaatst.

De aanstelling van een koning (17:14-20)

Nadat er beknopt is gesproken over de rechters, richt Deuteronomium de aandacht op het koningschap. Deuteronomium stelt het volk een koning voor met afgebakende bevoegdheden. Hierbij merkt Mozes op dat de functie van een koning geen verplichting is. God staat het zijn volk toe om een koning te kiezen als het zelf daarnaar verlangt. Daarmee is er in het boek Deuteronomium een groot verschil met de noodzakelijke functies van de rechters (16:18-20; 17:9), de priesters (17:9; 18:1-8) en de profeet (18:9-22). Deze functies zijn belangrijker voor het leven van het volk dan een koning en gelden daarom als *must*. Als het om de koning gaat, behandelt Mozes niet de regeringstaken, maar noemt hij randvoorwaarden. Die gaan vooral over wat de koning niet mag doen. Zo is het bijvoorbeeld voor de koning verboden om veel paarden te verzamelen (17:16). Hiermee wordt voorkomen dat de koning zijn macht ontleent aan de vele paarden en machtige strijd-wagens. Dat zet meteen een rode streep door het idee van de koning als onafhankelijk militair leider, zoals dat wel gebruikelijk is in het vroegere Midden Oosten. De koning van Israël wordt zulk een militair leiderschap ontzegd.

Ook wordt de koning in Deuteronomium nergens als 'zoon van God' aangeduid, zoals dat in de Psalmen of bij talrijke koningen in de oudheid vaak gebeurt. Het boek Deuteronomium

vergelijkt het hele volk veeleer als geheel met zonen van God (vgl. 1:31). De koning is daardoor slechts één van de velen zonen. Hij is niet meer dan een ‘broer’ van andere Israëlieten (17:15). Hij is een mens met een bijzondere functie, maar mag ‘zich niet inbeelden dat hij meer is dan anderen’ (17:20a). De koning loopt namelijk gevaar zich in zijn hart boven de anderen te verheffen. Daarnaast mag hij zich ook niet inbeelden dat hij ‘in enig opzicht boven de wet staat’ (17:20b). Het naleven van de Thora beschermt de koning, houdt hem nederig en laat hem zijn juiste plek onder de gemeenschap van broeders innemen. Dit gegeven staat eveneens in contrast met de rol die koningen zich in het oude Midden Oosten aanmatigden – en die jammer genoeg ook een grote rol bij latere Israëlitische vorsten zou spelen. Wat God aan Israël openbaart, is daardoor vanaf het prille begin, volledig anders dan wat de koningen in het oude Midden-Oosten doen. Van Mesopotamië tot Egypte functioneert de koning in die tijd namelijk binnen de politieke systemen als hoeder van het recht en als priester en profeet van de godheid.¹ Alle drie functies worden daardoor opgesloten in het koningschap, al vindt daar ook delegatie naar anderen plaats. In de instructies van Deuteronomium is daar een groot onderscheid in aangebracht.

Dat is een uniek gegeven. Nergens in het oude Nabije Oosten is de macht van een koning beperkt door een geschreven document, zoals de macht van de Israëlitische koning beperkt is door de voorschriften in de Thora.² Als voorbeeld is hier de *Codex van Hammurabi* te noemen. Daarin bevinden zich allerlei instructies die de koning van zijn volk verwacht. Instructies die zich echter op het gedrag van de koning richten, ontbreken in deze codex. Dat maakt het boek Deuteronomium bijzonder. Hierin worden een koning meerdere grenzen opgelegd. We horen vooral wat de koning niet mag doen en als het gaat om wat de koning wel mag doen, vernemen we enkel dat de koning zich moet laten voorlezen en leiden uit het wetboek van Mozes. Die instructies leiden er toe dat de koning

Jahweh vreest en een leven in gehoorzaamheid leidt (17:19–20). De koning is daarmee ook geen vertegenwoordiger van een godheid, zoals dat in het oude Nabije Oosten bij koningen het geval is. De koning is een gebrekkig mens die als voorbeeld voor de Israëlieten moet dienen. Terwijl de volken in het vroegere Nabije Oosten er nadruk op leggen dat het koningschap dat zij kennen uit de hemel op aarde is neergedaald, vloeit het koningschap in het boek Deuteronomium vanuit het verlangen van het volk en de toelaatbare wil van God voort.³ Het is een koningschap vanaf de aarde, gezegend door de hemel – mits de koning zich trouw aan de Thora houdt.

Conclusie

Vanuit Deuteronomium zien we hoe zich het hele maatschappelijk leven aan Gods Thora dient te onderwerpen. Daartoe behoort ook het leven van rechters en koningen. In Israël is niemand vrij van de eisen van de Thora. Dat geldt zelfs voor de koning. Deuteronomium verduidelijkt veeleer dat enkel het naleven van de Thora *de* manier bij uitstek voor de koning is om de zegeningen van God te behouden. Die houding van het hart beschermt de koning tegen trots: ‘Dan zal hij zich niet inbeelden dat hij meer is dan anderen en in enig opzicht boven de wet staat, en zal zijn koningschap over Israël bestendigd worden en op zijn zonen overgaan’ (17:20). Zoals aangegeven verschilt dat radicaal met de rol van de koning in het vroegere Nabije Oosten. Elk aspect van het leven moet dan ook de opperheerschappij van God weerspiegelen.

1. K.W. Whitelam, “Israelite Kingship: The Royal Ideology and Its Opponents,” in *The World of Ancient Israel: Sociological, Anthropological, and Political Perspectives*, ed. R.E. Clements (Cambridge: University, 1995), 130; Wolfram von Soden, *The Ancient Orient: An Introduction to the Study of the Ancient Near East* (Grand Rapids: Eerdmans, 1994), 63–71.
2. Daniel I. Block, *Recovering the Voice of Moses: The Genesis of Deuteronomy* (Lynchburg: Evangelical Theological Society, 2001), 18 n.62.
3. William W. Hallo, *The Context of Scripture: Monumental Inscriptions from the Biblical World*, vol. 2 (Leiden: Brill, 2000), 72.